

Twintig jaar woont en werkt Evelyne Merkx al in een groot, zwaar bakstenen gebouw aan de rand van de Jordaan in Amsterdam. Of eigenlijk is gebouw niet het juiste woord. Het complex, waar Merkx samen met haar partner Patrice Girod het bureau Merkx + Girod bestiert, heeft veel weg

Evelyne Merkx:

'Ik ben niet tegen commercie, maar wel voor redelijkheid'

door Bernard Hulsman

van een burcht. De muren zijn dik en de ramen klein. Binnen steunen gietijzeren kolommen dikke balken. Wie het bureau van Merkx wil binnenkomen, moet eerst door een hek waarachter zich onvermoede binnenplaatsjes bevinden. Hier is het nóg rustiger dan in dit toch al kalme deel van de Jordaan. "Dit was vroeger een gieterij", vertelt Evelyne Merkx, terwijl we naar haar werkkamer boven in een van de gebouwen lopen. "Hier zat de stadsgieterij en werden vroeger kannonnen gemaakt." Het uitzicht vanuit haar werkruimte is schitterend: tussen de zwarte en rode daken van de Amsterdamse huizen steken her en der hogere gebouwen uit, zoals de Tichelkerk en Hendrick de Keyzers Noorderkerk.

Merkx + Girod architecten hebben in de loop van de jaren voor een keur aan opdrachtgevers gewerkt. Voor de HEMA ontwierp Merkx verschillende filialen, waaronder de winkel aan de Nieuwendijk in Amsterdam, en een groot aantal filialen in België. Voor de Bijenkorf deed ze onder meer het gehele warenhuis in Maastricht, de modewinkels in Breda, Den Bosch en Groningen en delen van het filiaal in Amstelveen. Voor het advocatenbureau Kennedy Van der Laan het interieur van het kantoor in Amsterdam, voor Schiphol maakte ze ontwerpen voor winkels en horeca in de D-pier en voor het Concertgebouw in Amsterdam werkt ze nu al negen jaar aan de renovatie. Verder heeft Merkx – "ik doe het niet alleen, ik werk met een team waarvan elke schakel belangrijk is" – de interieurs ontworpen voor onder meer restaurant Planctus in Amsterdam, het café-restaurant van de Kunsthal in Rotterdam, de vrouwenmodeketen Anna van Toor en de Menshop Bos in Middelburg en tentoonstellingen in de Nieuwe Kerk en het Rijksmuseum in Amsterdam.

Sinds een paar jaar werken Merkx en Girod ook aan de verbouwing en nieuwbouw van het gebouw van de Raad van State in Den Haag. Het is niet de eerste keer dat Merkx in opdracht van de rijksoverheid werkt. Eerder verzorgde ze de herinrichting van de Treves-zaal waar het kabinet wekelijks bijeenkomt. "We waren blij verrast met de keuze voor ons want er waren gerenommeerde bureaus uitgenodigd om een visie te geven op de verbouwing en nieuwbouw van het gebouw van de Raad van State. Het is een buitengewoon complexe opdracht. Dat komt mede doordat de Raad van State een eerbiedwaardig instituut is met eigen eisen van representatie en veiligheid. Ook de vele procedures en regels waar je als ontwerper mee te maken krijgt maken het ingewikkeld. Ook zijn er veel partijen betrokken: niet alleen de Rijksgebouwendienst, maar ook de Raad van State zelf, Monumentenzorg Den Haag, Beschermd Stadsgezicht en natuurlijk ook Welstand." Bij de vernieuwing van het Concertgebouw gaat het om een andere complexiteit. "Martijn Sanders, de directeur van het Concertgebouw, is een voorbeeld van

'Ik geloof dat een goed ontwerp zijn waarde blijft houden. Een fundamentele ingreep in een gebouw blijft wel langer dan vijf jaar overeind.'

een goede opdrachtgever", zegt Merx. "Hij is heel direct in zijn reacties, maar hij laat je wel veel ruimte. Het is een ongebruikelijke opdracht. Veel mensen denken dat met de vernieuwing van de Grote Zaal een paar jaar geleden de verbouwing wel klaar was. Maar de verbouwing gaat nu gewoon verder, terwijl het gebouw gebruikt wordt. Nu al negen jaar lang wordt er elk jaar wordt een stuk van het Concertgebouw vernieuwd. We hebben een totaalplan gemaakt, waarvan steeds een deel wordt uitgevoerd, als er weer voldoende fondsen zijn geworven." Dat het niet alle bezoekers opvalt dat er steeds weer iets verandert in het Concertgebouw, beschouwt Merx als een compliment. "Ik heb eens een rondleiding gegeven in het Concertgebouw aan mensen die er vaak kwamen", vertelt ze. "We kwamen toen bij de Kleine Zaal waar we in de voorruimte grote ingrepen hebben gedaan. De trap en het bordes in de voorhal hebben we bijvoorbeeld verwijderd en als het ware langs de zaal gelegd. Zo staat de trap niet langer in de ruimte. Toen ik het gezelschap vroeg wat de grootste ingreep in de verbouwde Kleine Zaal was, zeiden ze: de kleur. Later hoorden we in de pauze van een concert een man van Monumentenzorg in de foyer van de Grote Zaal tegen iemand zeggen dat het zo mooi was dat de lambriseringen waren hersteld. Maar die hebben er nooit gezeten, ze waren een toevoeging van ons waarover Sanders ons eerst nog vroeg of we dat wel aandurften. Dat vind ik niet erg, integendeel. Het is niet altijd nodig dat een ontwerp opvalt. Als het klopt, valt het niet op." Maar bij de inrichting van winkels is onopvallendheid niet het streven. "In retailland moet je werken met eye catchers", legt Merx uit. "Maar niet te veel, anders wordt het een kakofonie. Bij de HEMA-filialen was het uitgangspunt niet dat het publiek moest worden verleid. We vonden dat de HEMA helder en eenvoudig moest zijn. De HEMA is een instituut, een typisch Nederlands no-nonsense bedrijf waar je waar voor je geld krijgt. Dus zorgden we voor een overzichtelijk soort licht en heldere pictogramachtige logo's die aangaven wat voor soort waren je in verschillende delen van de winkel kunt kopen. Ook plaatsten we de kassa's bij elkaar met een knalrode achtergrond. Eenvoudig en helder."

Merx is zich bewust van de voortdurend veranderende opvattingen over de inrichting van winkels. "Ik heb eens in een winkel van een jaar of tien geleden veel essenhout gebruikt", zegt ze. "Dat is nu wel een beetje gedateerd, ja, dat zou ik nu niet meer in zulke hoeveelheden gebruiken." Maar bang dat haar winkelontwerpen binnen vijf jaar alweer zullen zijn veranderd, is ze niet. "Nee, ik geloof niet dat alles weer binnen vijf jaar gerestyled moet worden", zegt ze. "Natuurlijk bestaat er een voortdurende vernieuwing in retailland. Dat heeft te maken met veranderingen van de consument en van het fenomeen warenhuis. En met de opkomst van internet. Ik kan niet precies overzien welke gevolgen dit allemaal heeft voor winkels. Maar ik geloof wel dat een goed ontwerp zijn waarde blijft houden. Een fundamentele ingreep in een gebouw blijft wel langer dan vijf jaar overeind. Op de gordijnenafdeling van de Bijenkorf in Amsterdam hebben we bijvoorbeeld elf jaar geleden de ramen ontdaan van hun blinderingen. Tot dan toe waren warenhuizen gesloten dozen. Nu zijn de ramen daar nog steeds geopend en dat blijft ook zo." Toch voelt Merx wel de 'gesel van de commercie', zoals zij het noemt. Ze geeft een voorbeeld: "We zijn nu betrokken bij het ontwerp voor het stationseiland in Amsterdam, de combinatie van spoorweg-, bus- en metrostation. De hoofdarchitecten, Benthem en Crouwel, willen recht doen aan het bestaande spoorwegstation, het 19de-eeuwse monument van Cuypers. Ook zij willen winkels en snelle-eet-dingen niet in de voorhal maar op andere plekken hebben. De hal moet zo leeg mogelijk blijven met een duidelijke plek voor de verkoop van kaartjes. Mensen gaan tenslotte in de eerste plaats naar een station om te reizen en dan is een zekere rust op zijn plaats. Maar de druk om alles vol te zetten met winkels en andere commercie is groot."

"Iets soortgelijks zie je nu gebeuren op Schiphol. Daar hebben Benthem en Crouwel ook voor een helder ontwerp gezorgd. Maar daar laat men nu ook de stringente eisen vallen die worden gesteld aan plaatsen waar winkels en horeca mogen komen. Ik weet niet hoe het afloopt bij het Centraal Station en hoeveel concessies we moeten doen. Er zijn, net als bij het gebouw van de Raad van State, veel betrokkenen zoals NS Pro Rail, de stad Amsterdam, de IJ-oevercommissie en Monumentenzorg. Ze hebben allemaal hun eigen wensen. Ik begrijp heus wel dat winkels het geld moeten opbrengen, maar overal winkels neerzetten leidt tot een kakofonie waar je gek van wordt. Ik ben niet tegen commercie, maar wel voor redelijkheid."

Ook de druk van 'bouwmanagementbureaus' voelt Merx in haar werk. "Als je alleen naar de betekenis van het woord kijkt – management van de bouw – zou ik er blij mee moeten zijn", vertelt ze. "En er zijn natuurlijk ook wel goede bouwmanagementbureaus, die goed functioneren als schakel tussen de opdrachtgever en de ontwerper. Die denken met beide partijen mee. Maar ik maak ook wel mee dat ze dingen uit het ontwerp schrappen. Dat is toch de eerste reactie als de bouw duurder dreigt uit te vallen. Ook heb ik wel meegemaakt dat we ten slotte werden gevraagd om alleen een voorlopig ontwerp te maken. Voor de werktekeningen zou het bouwmanagementbureau dan zelf wel zorgen, zei men, daar hadden ze nog wel

'Een goede opdrachtgever weet toch wie hij vraagt en wat hij ongeveer kan verwachten?'

iemand voor. Het lijkt wel of steeds meer bouwmanagementbureaus ook zelf gaan ontwerpen. Dat vind ik toch wel narigheid. Ze vragen je om je spullen te sturen en dan hoor je niks meer. Zo heb je natuurlijk geen enkele greep op je ontwerp en wordt het wel heel moeilijk of eigenlijk onmogelijk om de kwaliteit te bereiken die je voor ogen staat. Je hebt geen enkel zicht op de uitvoering van details. En dan kan het gebeuren dat een simpel idee, zoals het leggen van een dikke oranje loper in alle gangen van een heel groot gebouw, niet goed wordt uitgevoerd. Want hoe simpel zo'n idee ook is, het uiteindelijke resultaat staat of valt toch met een goede uitvoering. De architect Bjarne Mastenbroek zei laatst over zijn werk dat het voor vijf procent bestaat uit ontwerpen en voor 95 procent uit strijd om je ontwerp voor elkaar te krijgen. Dat is misschien overdreven, maar het komt wel in de buurt: het is acht procent ontwerp en 92 procent strijd."

Een andere grief van Merx is dat haar bureau soms wel erg veel werk moet verzetten om een opdracht te krijgen of ten slotte toch niet, natuurlijk. "Bij sommige opdrachtgevers bestaat de neiging om verschillende bureaus te vragen om een 'voorzet te geven' voor een bepaalde opdracht", legt Merx uit. "Daar bedoelen ze mee dat je niet alleen een grondige analyse moet geven van een gebouw maar ook al met een tamelijk uitgewerkt ontwerp moet komen. En dan loop je de kans dat je de opdracht helemaal niet krijgt. Ik vind dat een zotte zaak. Ik vind het normaal dat een opdrachtgever je vraagt om je werk eens te laten zien en een eerste, globale visie op de mogelijke opdracht te geven. Maar vragen om een gedetailleerd plan waarvoor je ongelooflijk veel werk moet verzetten en dan vervolgens de opdracht niet gunnen, vind ik veel te ver gaan. Kijk, ik ben niet architect geworden om er rijk van te worden. Maar zo wordt het wel erg moeilijk om een goed bureau te laten bestaan. Een goede opdrachtgever weet toch wie hij vraagt en wat hij ongeveer kan verwachten?"

Toch ziet Merx de toekomst zonnig tegemoet. Van de zwakke economie die Nederland nu al bijna vijf jaar kent, heeft ze bijvoorbeeld weinig last gehad. "We hebben de afgelopen jaren niet minder opdrachten gekregen", zegt ze. "Misschien zijn de budgetten iets lager geworden, en kun je je geen al te gekke dingen permitteren. Maar dat is niet erg. Ons bureau streeft naar kwaliteit en kwaliteit wordt uiteindelijk toch wel herkend."